

WORLD POLITICS

Print Issn: 2383-0123

Online Issn: 2538-4899

Homepage: <https://interpolitics.guilan.ac.ir/>

Analyzing the Basic Economic and Political Capacity of Iran in a Comprehensive Strategic Partnership with China

Hadi Torki¹ Arsalan Ghorbani Sheikhneshin^{2*}

1. PhD in International Relations, Khwarazmi University, Tehran, Iran. E-mail: haditorki1366@yahoo.com

2. Corresponding Author Professor of International Relations, Kharazmi University, Tehran, Iran. E-mail: ghorbani@khu.ac.ir

Article Info

Article Type:

Reserch Article

Keywords:

Economic and Political
Convergence,
Comprehensive
Strategic Partnership,
Iran,
China

Article history:

Received July 7, 2023

Received in revised form

January 22, 2024

Accepted March 14, 2024

Published Online

March 17, 2024

ABSTRACT

The relations between Iran and China have had ups and downs throughout history, which have never ended in complete enmity. The relations between the two countries have entered a new form in the past decade, which has led to "comprehensive strategic partnership" between them. With the introduction of a comprehensive strategic partnership and a 25-year contract between the two countries, political and economic convergence has been relatively improving. Comprehensive strategic partnership through Western sanctions and Iran's turning away from the West and Tehran's approach of looking to the East, intensifying the blockade of oil sales and reducing trade exchanges by sanctions, China's need to partner with Iran in order to complete the Belt and Road Project and supply energy and develop exports. , the counter-hegemony approach of Iran and China and the mental and historical commonality of the leaders from colonialism has brought economic and political convergence between Iran and China, which is the purpose of this article to investigate and analyze the cause of these convergences and capacities. The research method in this article is descriptive-explanatory.

Cite this Article: Torki, H., & Ghorbani Sheikhneshin, A. (2024). Analyzing the Basic Economic and Political Capacity of Iran in a Comprehensive Strategic Partnership with China. *World Politics*, 12(4), 249-270

doi: 10.22124/wp.2024.24550.3192

© Author(s)

Publisher: University of Guilan

DOI:10.22124/wp.2024.24550.3192

1. Introduction

The relationship between Tehran and Beijing is due to the geopolitical and economic situation and the requirements of the international system, which is tied to "national interests". The depth of relations between China and Iran after the revolution of Mao and the Islamic revolution has shared international identities that have a place in the historical understanding and mentality of the people of the two countries. Considering the regional and international situation and its requirements, as well as the conditions of the two countries, the two countries have tried to develop bilateral cooperation, which results in cooperation in the form of; The "comprehensive strategic partnership" manifested in the 25-year contract that can be in line with the policies of both sides to complete the Belt and Road.

2. Theoretical Framework

In this article, we have used the theories of convergence, cognitive evolution and counter-hegemony. In fact, with Adler's theory of convergence and cognitive theory, we have believed in a kind of alignment between Iran and China, that their approach, in addition to seeking benefits, through knowledge, they try to "change" the international order, which includes a "counter-hegemony" nature. One of the reasons for looking to the east is by Iran, which has played an effective role in the form of comprehensive strategic partnership. On the other hand, China, considering its goals in the international system, which is opposing unilateralism, is one of the methods of this country, it is trying to enter into convergence and cooperation with different countries through partnerships and not "alliances" in such a way as to reduce tensions within the framework of the international system. Not be created and the framework of the countries in question should have a peaceful procedure.

3. Methodology

The research method in this article is descriptive-explanatory, and the data of the article is of the library and internet type, which was done in the form of Taking notes.

4. Results & Discussion

First, he sees the comprehensive strategic partnership between Iran and China in several dimensions, for example, he does not consider Iran's need to sell oil as an important factor, and he does not consider China's alignment with Iran to be merely economic, and he emphasizes that the approach of the two countries can be used to counter hegemony. Second, he has considered the capacities of this partnership beyond the normal capacities of this type of China's partnerships with other countries. Third, in the article, we see a kind of holism and comprehensiveness of participation, which can be seen in many neglected aspects of the works in line with this scientific work. Fourth, the article is based on the idea that if Iran was able to curb the Western sanctions and did not face the West's bad promises, maybe the view of the East would not be so strong. Also, in the article, from a theoretical point of view, a kind of meta-theory has been used, and in a way, it is a dimension of the theory of format over method, format in theories of international relations, but has

used a kind of conceptual model, and in other words, it is a theory of format over method and data. Which can be said: propositions are arranged based on analysis. Iran currently has an urgent and fundamental need due to the discussion of sanctions against China and the sale of oil for the purpose of domestic and foreign financing, China also understands well both the position of Iran and the capacities that Iran has in the region.

5. Conclusions & Suggestions

Considering China's economic approach, as well as the anti-hegemonic approach and the approach of looking to the east of Iran, which was caused by ideological, economic and political blockade from the West, Iran and China have tried to have a growing trend in political and economic alignment with China, which initially It started through a comprehensive strategic partnership and led to a 25-year contract, and the two countries can have a new approach in the form of a comprehensive strategic partnership, taking into account the international conditions and requirements, as well as understanding the environment, considering the gaps of liberal power in global politics. Against the policies of the West and America in the region and the world. China has tried to become an active actor in the region, especially in West Asia, mostly through performance and movement within the current and structural frameworks and using international organizations, and Iran mostly with a philosophical character and outlook, and of course within its limits and according to its own requirements.

سیاست جهانی

شاپا چاپی: ۲۳۸۳-۰۱۳۳

شاپا الکترونیکی: ۲۵۳۸-۴۸۹۹

Homepage: <https://interpolitics.guilan.ac.ir/>

واکاوی ظرفیت زمینه‌ای اقتصادی و سیاسی ایران

در مشارکت جامع راهبردی با چین

هادی ترکی^۱ ارسلان قربانی شیخ نشین^{۲*}

۱. دکتری روابط بین الملل، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. رایانامه: haditorki1366@yahoo.com

۲. نویسنده مسئول، استاد روابط بین الملل، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. رایانامه: ghorbani@khu.ac.ir

چکیده	درباره مقاله
روابط ایران و چین طی تاریخ دارای فراز و فرودهایی بوده که هیچ‌گاه در دشمنی کامل به سر نبرده‌اند. روابط دو کشور در یک دهه قبل، وارد شکل جدیدی شده که منجر به «مشارکت جامع راهبردی» بین آنها شده است، با مطرح شدن مشارکت جامع راهبردی و عقد قرارداد ۲۵ ساله بین دو کشور، همگرایی سیاسی و اقتصادی نسبتاً رو به بهبودی شکل گرفته است. مشارکت جامع راهبردی از طریق تحریم‌های غربی و رویگردانی ایران از غرب و رویکرد نگاه به شرق تهران، تشدید انسداد فروش نفت و کاهش تبادلات تجاری توسط تحریم‌ها، نیاز چین به مشارکت با ایران به منظور تکمیل طرح کمربند - راه و تامین انرژی و توسعه صادرات، رویکرد کانترهزمون ایران و چین و اشتراک ذهنی و تاریخی رهبران از استعمار، همگرایی اقتصادی و سیاسی بین ایران و چین را رقم زده است که بررسی و واکاوی یا علت این همگرایی‌ها و ظرفیت‌ها هدف این مقاله است. روش تحقیق در این مقاله توصیفی - تبیینی می‌باشد.	نوع مقاله: مقاله پژوهشی کلیدواژه‌ها: همگرایی اقتصادی و سیاسی، مشارکت جامع راهبردی، ایران، چین. تاریخچه مقاله تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۱۷ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۱۰/۰۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۲۴ تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۱۲/۲۷

استناد به این مقاله: ترکی، هادی، & قربانی شیخ نشین، ارسلان. (۱۴۰۲). واکاوی ظرفیت زمینه‌ای اقتصادی و سیاسی ایران در مشارکتجامع راهبردی با چین. سیاست جهانی، ۱۲(۴)، ۲۴۹-۲۷۰
doi: 10.22124/wp.2024.24550.3192

© نویسنده(گان)

ناشر: دانشگاه گیلان

در روابط بین کشورها، نگاهی واقع‌گرایانه وجود دارد که سود و زیان و منافع ملی اصلی‌ترین دلایل گسترش روابط میان کشورها است. این روابط هم می‌تواند زمینه‌ساز تهدیدات باشد و هم باعث شکل‌گیری فرصت‌هایی شود که مناسبات کشورها را ترتیب دهد. معمولاً روابط سرد، نشانه بروز تهدید و روابط گرم فرصت‌آور است. گسترش روابط ایران و چین در نظام بین‌الملل می‌تواند به معنای افزایش فرصت‌ها برای این کشورها باشد. ارتباط دو کشور ناشی از موقعیت ژئوپلیتیکی و اقتصادی و مقتضیات نظام بین‌الملل است که با «منافع ملی» گره خورده است. مقتضیات نظام بین‌الملل و شرایط دو کشور چین و ایران می‌تواند براساس؛ همسویی اهداف منافع، سازگاری ارزش‌ها و دیدگاه‌ها در عرصه بین‌المللی، وجود یا احساس تهدید مشترک، وجود توانمندی‌های دو طرفه، ظرفیت‌های بالای همکاری در زمینه اقتصادی و سیاسی باشد و همه این عوامل می‌تواند در بهبود روابط موثر واقع شود. ایران و چین با سابقه اشتراکی تمدنی و رابطه تجاری از دوران بسیار دور، سابقه درخشانی داشته‌اند. این امر به صورت ساده می‌تواند در نگاه اقتصادی و تاجرگونه چینی‌ها و جایگاه ژئوپلیتیک ایران باشد که ظرفیت‌هایی بالایی را برای تعمیق روابط دو کشور را گره زده است. اهداف همسو، نگرش و عملکرد مشترک، درک مشترک در برخی مسائل بین‌الملل و در نهایت شناخت آنها از موقعیت و ظرفیت‌های خود در نظام بین‌الملل باعث نوعی همگرایی سیاسی و اقتصادی شده است. عمق روابط چین و ایران بعد از انقلاب مائو و انقلاب اسلامی، دارای هویت‌ها مشترک گردیده است. هویت‌های بین‌ذهنی و ارزشی علیه یک رویکرد دیگر در نظام بین‌الملل قابل تشخیص است که بخشی از آن ناشی از سیستم پیچیده نظام بین‌الملل است که با هژمونی آمریکا رقم خورده که با برخی از کلان‌سیاست‌ها و راهبردهای ایران و چین در نظام بین‌الملل تضاد دارد. برای بررسی نظام بین‌الملل و ساختار بین‌الملل نظریه‌های مختلفی ارائه شده است. (۱) نظریه پردازانی مانند دیوی سینگر و کاپلان از منظری رفتارگرایانه بحث می‌کنند. (۲) برخی مانند والتز و هالستی رویکرد نواقع‌گرایانه به مسائل دارند. (۳) «والرشتاین» با نگرشی اقتصادی نظام بین‌الملل را مورد مذاقه می‌دهد. (۴) الکساندر ونت، با رویکرد سازه‌انگاری یا تکوین‌گرایی از منظر اجتماعی مباحث را پیش می‌برد. ساختار نظام بین‌الملل یکی از عوامل اصلی مؤثر بر رفتار دولت‌ها و در واقع کانون اصلی درک تحولات سیاست بین‌الملل است که در زمینه‌های مختلف هم بر کشورها تأثیرگذار است و هم تأثیرپذیر که این عامل علاوه بر ضرورت‌ها و نیازهای داخلی، یکی از مهم‌ترین علل همگرایی ایران و چین است. با اجماع میان رهبران ایران، رویکرد نگاه به شرق مستولی شده است. این نگاه از چند زاویه

قابل بررسی است؛ ناامیدی و زیاده‌خواهی غرب، نقد ایران به وضع موجود تقسیم قدرت در نظام بین‌الملل، مختصات ایران شامل؛ مقتضیات زمانی، مکانی و ژئوپلتیکی. این میل به همگرایی سیاسی و اقتصادی به ویژه با تلاش‌های نسبتاً ناکام ریاست‌جمهوری حسن روحانی در قالب برجام پررنگ‌تر شد که نتیجه آن منتج به نگرش جدی‌تر به «شرق» شد و در دوران ابراهیم رئیسی این نگرش جنبه عملیاتی‌تر به خود گرفت. دو کشور باتوجه به اوضاع منطقه‌ای و بین‌الملل و مقتضیات آن و همچنین شرایط دو کشور سعی بر توسعه همکاری دوجانبه داشته‌اند که این روابط منتج به همکاری در قالب؛ «مشارکت جامع راهبردی» گردید که حوزه همکاری‌ها در زمینه‌های سیاسی، اجرایی، انسانی و فرهنگی، قضایی، امنیتی - دفاعی و منطقه‌ای و بین‌المللی تعیین شده است. این مشارکت در صورتی شکل گرفته که ایران برای فروش نفت دچار انسداد شده و همین امر باتوجه به رژیم تحریم‌ها منجر به کاهش تبادلات تجاری شده است. چین نیز به منظور تکمیل طرح کمربند-راه و تامین انرژی و توسعه صادرات سعی بر افزایش مشارکت‌ها در منطقه غرب آسیا دارد و شق سومی که وجود دارد؛ اشتراک ایران و چین در کانتره‌ژمون است که مقابله با ایالات متحده محسوب می‌شود.

۱. پیشینه تحقیق

در مورد پیشینه پژوهش، می‌توان گفت؛ مطالب و مقاله‌های بسیاری در راستای روابط ایران و چین نوشته شده است، اما ادبیاتی در این حوزه یافت نشده است. در ذیل به بررسی برخی منابع داخلی و خارجی می‌پردازیم.

جان گارور (۲۰۱۶) در مقاله «چین و ایران، شرکای نوظهور پس از تحریم‌ها» می‌نویسد؛ تعامل چین و ایران در مقایسه با کشورهای عربی از جمله عربستان سعودی، پایبندی ایران به عنوان یکی از متحدان استراتژیک این کشور است، در حالی که عربستان سعودی، چنین وعده‌ای را نمی‌پذیرد. ایران به چین قول می‌دهد که شریکی ارزشمند برای این کشور باشد. ضعف مقاله گارور در این بوده که به افزایش هزینه و مشکلات انتقالات مالی و اقتصادی میان ایران و غرب و از جمله امریکایی توجه است.

سستر (۲۰۲۰)، می‌نویسد که برای چین و روسیه، خاورمیانه منطقه مهمی است، اما برای هیچ کدام نگرانی اصلی آنها نیست و نتیجه می‌گیرد؛ ایران در روابط چین با خاورمیانه به عنوان «آخرین در میان برابران» توصیف شده است و چین تمایلی به تعمیق تعهدات خود در ایران به قیمت از دست دادن روابطش با کشورهای خلیج ندارد.

کورنیوسن (۲۰۲۰)، محتویات و معماری توافق‌نامه (۲۵ ساله ایران و چین) را مهم دانسته و می‌نویسد که این توافق‌نامه ممکن است تعادل استراتژیک و ژئوپلیتیکی در خاورمیانه را تغییر دهد.

گرین و راث (۲۰۲۱)، به عربستان و امارات متحده عربی در کنار ایران با توجه به سیاست‌های پکن اشاره دارد و این امر باعث شده که چین را مجبور کند تا تعادلی بین روابط خود با ایران و این شرکای نوظهور ایجاد کند.

فیگوروا (۲۰۲۲)، تحریم‌های غربی را مانع اصلی اجرای توافق ۲۵ ساله ایران و چین و بهبود روابط اقتصادی دو کشور می‌داند.

جاکوپو (۲۰۲۲)، غلبه واشنگتن را در جایگاه بین‌المللی مهم دانسته که با مشارکت چین و ایران سعی دارد؛ از طریق یک تلاش میانجیگری مستمر، تضاد بین این نقش‌ها را مدیریت کند.

لافت، کرتیس و وارد (۲۰۲۲)، توجه دارند که؛ جمهوری خلق چین به دنبال کنترل بخش‌های کلیدی تکنولوژیکی و صنعتی، زیرساخت‌های حیاتی و مواد استراتژیک و زنجیره‌های تامین است.

صالحی و حشمتیان (۱۳۹۷) نتیجه می‌گیرند که افزایش روابط چین و ایران بیش از هر چیز ناشی از دگرذیسی‌های جهانی، تحولات داخلی و خارجی و همچنین تلاش چین برای بدست گرفتن رهبری جهانی در آینده است.

آذرآیین و پیمانی (۱۴۰۰) در گزارشی تحت عنوان «بررسی جامع قرارداد ۲۵ ساله ایران و چین» به صورت بسیار مختصر و جزئی به برخی مطالب این قرارداد می‌پردازند.

رکابیان، علی‌پور و قربانی (۱۴۰۰)، عنوان می‌دارند؛ ایران و چین کوشیده‌اند تا در راستای مقابله با مداخلات قدرت‌های غربی در قالب سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی همکاری‌های تنگاتنگی را به منصفه ظهور برسانند و به همین دلیل می‌توان به عضویت دو کشور در سازمان همکاری شانگهای و دعوت از ایران برای عضویت در گروه «بریکس پلاس» اشاره کرد و مهم‌ترین هدف در سیاست خارجی پکن را می‌توان؛ برآورده کردن آرزو و آمال خود و جبران تحقیرهای گذشته و نیز احیای قدرت امپراتوری میانه و تبدیل شدن به یک قدرت بزرگ باشد، می‌دانند.

شرفخانی، حاجی مینه و دهشیری (۱۴۰۱)، به بررسی راهبرد اقتصادی چین در رقابت با هژمونیک با آمریکا در خاورمیانه پرداخته و با این فرض که چین از طریق مؤثرترین بخش‌های زنجیره ارزش جهانی سعی دارد که با امنیت فناوری به کاهش ریسک امنیت انرژی خود برسد.

شریعتی‌نیا (۱۴۰۱)، به بررسی سازمان همکاری شانگهای پرداخته و آن را ناشی از ثبات هژمونیک، رژیم‌های بین‌المللی آمرانه و محدودیت‌های همکاری در شرایط آنارشی می‌داند.

شفیعی (۱۴۰۱)، به سیاست خارجی ایران و چین در این توافق می‌پردازد و شرایط و رویکرد چین را تغییر یافته می‌داند. شفیعی نتیجه می‌گیرد؛ ورود چین به شراکت استراتژیک جامع با ایران اگرچه ایران بنابر ضرورت‌ها و اقتضائات خاص خود وارد تعاملات گسترده با چین شده، اما مختصات همکاری طراحی شده توسط پکن می‌داند.

۲. چارچوب نظری؛ تلفیقی از چند نظریه و ارائه یک مدل

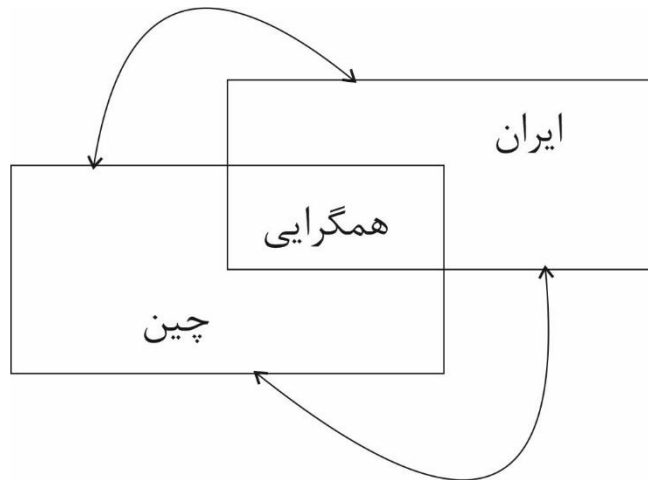
در اینجا ما از نظریه‌های همگرایی، تکامل شناختی و کانترهژمون بهره گرفته‌ایم. در واقع با نظریه همگرایی و نظریه شناختی آدلر معتقد به نوعی هم‌سوایی ایران و چین بوده‌ایم که رویکرد آنها علاوه بر اینکه در پی کسب منافع هستند، از طریق شناخت سعی در «تغییر» نظم بین‌الملل دارند که ماهیتی «کانترهژمونی» را در بر دارد یکی از علل نگاه به شرق توسط ایران بوده که در قالب مشارکت جامع راهبردی نقش مؤثری داشته است. از سوی دیگر چین با توجه به اهداف خود در نظام بین‌الملل که مخالفت با یک‌جانبه‌گرایی یک از روش‌های این کشور بوده، سعی دارد از طریق مشارکت‌ها و نه «اتحاد»ها با کشورهای مختلف به‌گونه‌ای وارد همگرایی و همکاری شود که هم در چارچوب نظام بین‌الملل تنش ایجاد نشود و هم چارچوب کشورهای مورد نظر رویه‌ای صلح‌آمیز داشته باشد. در ذیل به ارائه نظریات می‌پردازیم.

الف) همگرایی

در نگاهی کلی؛ علل همگرایی‌ها میان کشورها در طول تاریخ، ناشی از حس نیاز در زمینه‌های اقتصادی، سیاسی، نظامی و حفظ ارزش‌ها بوده است. از اواخر سده ۲۰ میلادی و دو دهه قرن ۲۱ نظام بین‌الملل با تحولات ساختاری قدرت‌ها شکل گرفت که نقش منطقه‌گرایی چشم‌گیرتر شد. این منطقه‌گرایی به ویژه از منظر اقتصادی شکل و شمایی جدی به خود گرفت و بیشتر منافع با توجه به ثبات نسبی امنیتی با رویکرد نظامی‌گری، به سمت اقتصاد چرخش پیدا کرد. ساختار نظام بین‌الملل عاملی مهم و مؤثر در رفتار واحدهای سیاسی است که کانون اصلی تحولات سیاست بین‌الملل به شمار می‌رود. همان‌طور که نورث یادآور می‌شود؛ واحدهای سیاسی به طور چشم‌گیر، عملکرد اقتصادی را شکل می‌دهند. چون

قواعد اقتصادی را تعریف می‌کند و به اجرا می‌گذارند. از این رو بخش اساسی سیاست توسعه، ایجاد واحدهای سیاسی‌ای است که حقوق مالکیت کارآمد را وضع و اجرا نمایند (North, 2015: 296).

نظریه همگرایی در روابط بین‌الملل به دنبال تبیین و توضیح این هستند که علل گرایش و همکاری دولت‌ها را توضیح دهند. این نظریه از این منظر مورد توجه است که همگرایی کشورها می‌تواند ناشی از «محیط داخلی» و «سیاست خارجی» و «نظام بین‌الملل» باشد. دیوید میترانی در رابطه با کارکردگرایی به پیچیدگی فزاینده نظام‌های حکومتی توجه دارد که اساساً وظایف فنی و غیرسیاسی حکومت‌ها را افزایش داده است. میترانی به اصل انشعاب^۱ تاکید دارد که طبق آن توسعه همکاری در یک حوزه فنی به رفتار مشابهی در سایر حوزه‌های فنی منجر می‌شود. پوچالا، همگرایی را «یک رشته فرایندها که باعث ایجاد و تداوم یک نظام هماهنگی در سطح بین‌الملل گردند، تعریف می‌کند» (Faltzgraf and Deorty, 2008: 666). ذهنیت غالب در بیشتر همگرایی‌ها دست‌یابی به نوعی اتفاق برای تامین امنیت، رسیدن به ایده‌آل نسبی اقتصادی با توجه به فراخور زمانی و مکانی است (Kazemi, 2005: 483).

شکل ۱. منبع: نگارنده

^۱ Ramificatoin

بنابراین؛ همان‌طور که نورث می‌گوید؛ پیکربندی و تثبیت عناصر عینی و ذهنی به نهادهایی نیاز دارد که این عناصر را تجسم ببخشند. نهادها قوانین بازی در جامعه هستند که سبب ساختارمندتر شدن مبادلات بشری شده و کنش متقابل انسان‌ها در آنها شکل می‌گیرد (North, 2015: 23).

ب) تکامل شناختی

نظریه «تکامل شناختی»^۱ آدلر، نظریه‌ای تعاملی است که تغییر را توضیح می‌دهد و نظم‌های اجتماعی از جمله نظم‌های اجتماعی، سیاسی و بین‌المللی را بهتر به ما می‌شناساند. تکامل شناختی فرآیندی رابطه‌ای و تعاملی است که بیداری و آگاهی نسبت به چیزی جدید و بدیع به منظور رهایی از مشکلات اجتماعی شروع و تکمیل می‌شود. به طور دقیق‌تر، تکامل شناختی به یک فرآیند یادگیری جمعی اشاره دارد که در درون و بین جوامع عمل کرده و از طریق آن‌ها در محیط‌های مادی و اجتماعی گسترده‌تر شکل می‌گیرد. «یادگیری» و «قدرت» دو اصل فرایندی بوده که باعث تکامل شناختی می‌شوند. یادگیری چیزی است که تولید می‌کند و فرایند ساختارهای اجتماعی را تغییر می‌دهد تا زندگی اجتماعی را حفظ کند. در حالی که از یک سو یادگیری و از سوی دیگر مذاکره و رقابت، برای تکامل شیوه‌های اجتماعی بین‌المللی به کار می‌روند (Adler, 2019: 165). رابرت کاکس می‌گوید؛ مشارکت کنندگان در مدل روابط اجتماعی، تصویری ذهنی از حالت‌های ایده‌آل به اشتراک می‌گذارند. این مجموعه از تصورات جمعی (معانی بین‌اذلا‌هانی) نگرش‌هایی را مشخص (Cox, 1987: 22).

نظریه تکامل شناختی، بیشتر بر مجموعه‌ای از نظم‌های اجتماعی بین‌المللی که از لحاظ مکانی، زمانی و عملکردی همپوشانی دارند را دربر می‌گیرد. شناخت می‌تواند ناشی از درک دو کشور در نظام بین‌الملل باشد که همگرایی ایجاد می‌کند و خواهان نوعی تغییر است. این تغییر علاوه بر خودآگاهی و توسعه نظم فکری و اخلاقی همواره همسو و همراه با فعالیت عملی بوده است. به نوعی؛ در زمان بحران اقتصادی یا سیاسی، بی‌عدالتی‌ها و معایب نظم هژمونیک ممکن است، نمایان شود (Adkin, 2022: 218).

ج) نگرشی تلفیقی ایران و چین در نظام بین‌الملل

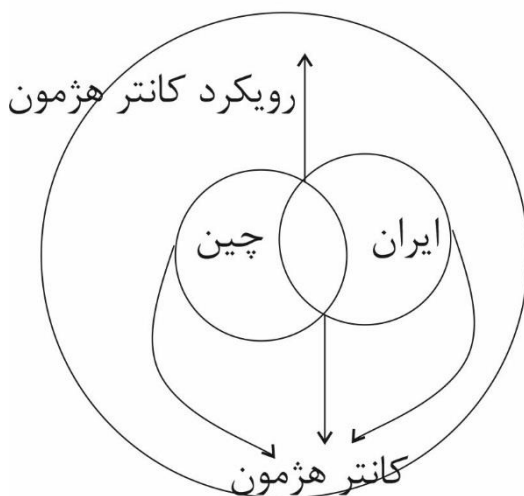
هژمونی؛ واژه‌ای است که توسط آنتونیو گرامشی در جامعه‌شناسی مطرح شد. گرامشی مشخصه اصلی اعمال هژمونی را ترکیبی از «زور و رضایت» می‌داند (Gramsci, 1971: 8). واژه هژمونی از دهه ۱۹۷۰ در روابط بین‌الملل مطرح شد. برخی محققان مانند «استفان گیل» و «رابرت کاکس» در سطح

^۱ Cognitive Evolution

بین‌الملل و افراد دیگری مثل؛ «رابرت گلپین»، «کوهن» و «والرشتاین»، با ادبیاتی نسبتاً متفاوت از گرامشی، مسئله هژمونی را به طور مشخص در اقتصاد سیاسی بین‌الملل مورد تجزیه و تحلیل قرار دادند. به طور معمول واقع‌گرایان، هژمونی را بهره‌مندی یک کشور را از دو ویژگی می‌دانند؛ (۱) قدرت و (۲) توانایی استفاده از این قدرت برای تسلط بر دیگران (Waltz, 1979: 131). مرشمایمر؛ هژمون را یک «دولت قدرت‌مند نسبت به همه کشورهای دیگر در نظام» بین‌الملل تعریف می‌کند، به طوری که هیچ کشوری توان مبارزه جدی با آن را ندارد» (Mearsheimer, 2001: 41). کشوری دارای هژمونی است که توانسته در همه جنبه‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، تبلیغاتی و ایدئولوژیکی، تسلط بر سایر دولت - ملت‌ها داشته‌باشد و همان‌طور که کافمن و دیگران یادآور می‌شوند؛ هژمونی به معنای کنترل کردن و رهبری نظام بین‌الملل به‌عنوان یک کل است (Kaufman et al, 2007: 7). هژمونی در نظام بین‌الملل به ابتکار و توانمندی دولت قدرتمند یا هژمون در شیوه مدیریت جهانی و برتری بدون داشتن رقیب در اقتصاد، سیاست، فرهنگ، ایدئولوژی و نظامی‌گری اشاره دارد (Callco, 1987: 14). بنابراین؛ هژمونی تنها شامل قدرت مادی نیست، بلکه اهداف اجتماعی را نیز می‌طلبد (Pourqiyumi, 2009, 52). بحث هژمونی با «امنیت» نیز معنا پیدا می‌کند و خود امنیت نیز دارای ابعاد مختلفی است. جرویس تاکید دارد؛ «ظهور هر دولت بزرگ، تهدید قدرتی برای امنیت دیگران است» (Jervis, 1978: 170). ایکنبری یادآور می‌شود؛ «هر دولت هژمونیک قوانین بازی بین‌المللی را طبق ارزش‌های خود تعریف می‌کند». به عبارتی، هژمون در نظام بین‌الملل سعی دارد زور و قدرت خود را به صورت قانونی و اقتدار اعمال کند. همان‌طور که ایکنبری و کوچپان یادآور می‌شوند هژمون سعی دارد از دو طریق رضایت سایر کشورها با به دست آورد؛ (۱) واگذاری مشوق‌های مادی و (۲) تغییر باورهای اساسی رهبران سایر کشورها است که راه دوم از طریق اعمال قدرت از طریق جامعه‌پذیری صورت می‌گیرد (Ikenberry and Kupchan, 1990: 285). رهبران چین و ایران دارای تفاهم ذهنی هستند که در موضع‌گیری‌های آنان در برخی نقاط، علیه هژمون شکل گرفته‌است. با افزایش پیچیدگی‌های شناختی می‌توان شاهد دگرگونی در ادارک راهبردی واحدهای دولتی بود. پیوند شناخت و ادارک، یکی از بحث‌های مهم حوزه مطالعات نظریه‌های ذهن‌گرایی روابط بین‌الملل است. با چرخش در ادارک راهبردی بازیگران، سه حوزه نقش‌پذیری، جعبه ابزارهای سیاست خارجی و شکل رقابت‌ها و همکاری‌های تغییر خواهد کرد. تغییر رفتار راهبردی بازیگران دولتی در مولفه‌های محیطی و ذهنی متفاوت ریشه دارد. یکی از مهم‌ترین آنها، جهت‌گیری هویتی و ادارکی است (Khoshkar, 2022, 85). ایران و چین به‌عنوان شرکای راهبردی هیچ‌گونه تغییری در حاکمیت ملی

یکدیگر ایجاد نمی‌کند بلکه ضمن افزایش قدرت، نوعی استقلال عمل برای طرف مقابل نیز به همراه دارد (Jansiz and Pirmohammadi, 2020: 99). همان‌طور که استفن والت متذکر می‌شود؛ «اتحاد دولت‌هایی که مانند یکدیگر فکر می‌کنند، به دلیل اصول مشترکی تسهیل می‌شود که دولت‌ها به علت مشابهت‌های فکری، همواره ترس کمتری را از هم احساس می‌کنند» (Walt, 1987: 34). این رویه با تلفیق نگرشی ایران و چین در نظام بین‌الملل نشانگر همگرایی سیاسی و اقتصادی است که در قالب کانترهژمون جای بحث دارد.

نظام بین الملل

شکل ۲. منبع: نگارنده

۳. موقعیت ژئوپلیتیک ایران و نگاه به نظم بین‌الملل

در تعریف ژئوپلیتیک دوگین می‌گوید: (رویکرد و رفتار) انسان در داخل و روابط متقابل آن با عامل مکان (جغرافیا) بررسی می‌شود. ژئوپلیتیک پویایی جغرافیایی با حضور تمامی عناصر و ارزش‌های جغرافیایی را می‌رساند که با توجه به اینکه ژئوپلیتیک با عنصر انسان مواجه است و سیاست امری اجتناب‌ناپذیر برای انسان است (Valigholi Zadeh and Zaki, 2008: 25). سه عامل؛ جغرافیا، قدرت و سیاست

شکل دهنده ژئوپلیتیک است (Hafeznia, 2010, 37). با سقوط شاهنشاهی ایران در سال ۱۹۷۹ معادلات منطقه‌ای با تحول همراه شد. سیاست خارجی آمریکا برای پیشگیری از تأثیر انقلاب ایران بر کشورهای باقیمانده در زنجیره ریملند (کشورهای عربی خلیج فارس، ترکیه، پاکستان و آسیای مرکزی) استراتژی محاصره را درمورد ایران به کار گرفت (Mojtahedzadeh, 2018: 134). ایران با کانون قرار گرفتن موقعیت ارتباطی و مواصلاتی اوراسیا و گستره جغرافیایی با پهنه آب‌های آزاد و دنیای خارج از موقعیت ویژه بهره‌مند است (Valigholi Zadeh and Zaki, 2008: 22). ایران با داشتن ۱۴ درصد از ذخایر نفتی چهارمین ذخایر اثبات شده نفت خام و دومین ذخایر گاز طبیعی را در جهان پس از روسیه دارد (Ghazizadeh and Talebifar, 2010: 19). ژئوپلیتیک ایران علاوه بر اینکه از منظر عامل انسانی و جغرافیا مطرح است، در نظام بین‌الملل نیز با توجه به رویکرد تجدید نظرطلبی در سیاست خارجی مشروعیت‌زدایی از نظم بین‌المللی، سیاست تغییر وضع موجود را برای خود ملاک قرار دهد که انگیزه، هدف و دلایل این نگرش در نظام بین‌الملل می‌تواند در راستای ایدئولوژیک، تکنولوژیک، توسعه‌طلبی، جبران ناکامی‌ها گذشته باشند که از طریق شرکت در اتحادها و ائتلاف‌های جدید و نیز تقویت قدرت ملی خود، سعی دارد وضع موجود را برهم زند (Rasouli Saniabadi and Askari, 2015: 130). انقلاب ایران اساساً در تعارض با نظام بین‌الملل رخ داد و ارزش‌ها و هنجارهایی را مطرح کرد که با منافع قدرت‌های حامی حفظ وضع موجود تعارض داشت (Sotoudeh, 2010: 25). این عوامل می‌تواند باعث گرایش خاص پکن به جمهوری اسلامی ایران باشد که در نگاه کانترهژمون جای می‌گیرد.

۴. نگرش اقتصادی، سیاسی و فرهنگی چین در نظام بین‌الملل

۴-۱. اقتصاد:

چین کمونیست در متن نظم بین‌المللی مبتنی بر موازه قدرت دو قطبی متولد شد و از تحولات آن تأثیر پذیرفت (Shariatinia and Masoudi, 2019: 19). پایان جنگ سرد و کاهش تنش نظامی و نیز دست‌یابی به تسلیحات پیشرفته و فراتکنولوژیک نظامی، نقش اقتصاد بیشتر شده و می‌توان آن را قدرت اقتصادی برشمرد. از دهه ۱۹۹۰ میلادی توسعه اقتصادی و رشد بخش‌های مختلف در چین سرعت فزاینده‌ای به خود گرفت. با پیوستن این کشور به سازمان جهانی تجارت (WTO) این رشد در آغاز هزاره جدید تشدید شد و از الگوی توسعه چینی یا «اجماع پکن»^۱ در برابر الگوی غربی آن یا «اجماع واشنگتن»^۲ یاد

^۱. Beijing Consensus

^۲. Washington Consensus

می‌شود (Shirkhani and Arghavani Pirsalami, 2016: 130). این نگرش چین به اقتصاد به گونه‌ای شده که سیاست خارجی چین، بر پایه اقتصاد پایه‌ریزی شده است. دیپلمات‌های چینی با تأکید بر اصل اقتصاد توانسته‌اند با طرفین متخاصم بدون ایجاد حساسیت‌های دیپلماتیک، روابط فعالانه‌ای را برقرار سازند (Shirkhani, 2013: 136). می‌توان گفت؛ محوری‌ترین منافع ملی چین توسعه اقتصادی و حفظ حاکمیت و اتحاد چین است (Pournajafi and Shariati, 2015: 140). رویکرد چین به نخبه‌ها به این صورت بوده که شایستگی‌ها براساس شایستگی در سهم داشتن در رشد اقتصادی است که خود باعث نوآوری می‌شود (Yao, 2011: 28). که می‌توان رویکرد توسعه چین را نوعی اطلاع‌طلبی دانست (Javier et al, 2014: 94). محور سیاست خارجی چین بعد از مائو بر عمل‌گرایی و ضرورت تامین صلح جهانی و توسعه اقتصادی چین استوار بود (Shirkhani, 2013: 140). از آغاز دهه ۱۹۹۰ قدرت‌یابی رهبران چین مشتاق انجام اصلاحات اقتصادی بودند (Abbasi and Ghiyasi, 2012: 333). بعد از روی کار آمدن شی‌جین‌پینگ در سال ۲۰۱۲ الگوی رایج توسعه‌گرایانه در سیاست خارجی چین با تغییراتی مواجهه شده است (Fallahi and Omid, 2017: 147). نتیجه این سیاست‌ها این بوده که این کشور، در سالیان اخیر تلاش کرده با حرکت از جزم‌اندیشی مکتبی به سوی مصلحت‌گرایی حرکت کند (Rasooli Sani Abadi and Roostaei, 2016: 47). چینی‌ها معتقدند؛ توسعه اقتصادی در ارتباط با جهان خارج و در شرایط صلح و ثبات تقویت می‌شود (Kolaei and Niknam, 2015: 162). آئین کنفوسیوسی مبتنی بر اصول اخلاقی مدارا و صلح‌آمیز است که سیاست‌گذاران چینی در عرصه سیاست داخلی و خارجی به ترویج آن می‌پردازند (Hasan Khani and Masrou, 2017: 176). لازمه چنین سیاستی را می‌توان در مقوله نهادسازی داخلی و تسری آن به سیاست خارجی قلمداد کرد. چینی‌ها با قدرت نهادی خود را در سال‌های اخیر به شدت به سمت رژیم‌های نوظهوری همچون گروه بریکس و G20 معطوف کرده‌اند (Arghavani Pirsalami and Pirankhou, 2017: 80). این رویکرد در سیاست خارجی چین ناشی از رویکردی فکری و فرهنگی آنهاست. فرهنگ چینی‌ها که اولویت را بر مفهوم انسانیت و همسازی بین انسان و طبیعت قرار می‌دهد (Narimani et al, 2017: 171). اتخاذ راهبرد توسعه صلح‌آمیز چین، موجب افزایش قدرت همه‌جانبه و یک الگوی توسعه تبدیل شده‌است (Narimani et al, 2017: 170).

۲-۴. سیاست:

چین از نظر ساختار سیاسی با توجه به ایدئولوژی کمونیستی، هم در داخل کشور و هم خارج از مرزهای سرزمینی، دارای انتقادات جدی در عرصه سیاسی است. شورش میدان تیان آنمن در ۱۹۸۹ که خطرات

مهمی علیه نوع نظام سیاسی در چین رقم زده و با فروپاشی شوروی به عنوان وام‌دهنده اندیشه‌های مارکسیستی، راهبرد تکامل مسالمت‌آمیز آمریکا را تهدید وجودی علیه خود احساس می‌کرد (Breslin, 2010: 15). هوانگ معتقد است دو مدل سیاست چینی وجود دارد. اولین مدل چین در دهه ۱۹۸۰ بوده که پس از آزادسازی مالی، کارآفرینی خصوصی و بازسازی سیاسی تا حدودی بر اساس آن استفاده می‌شود، بنابراین، مدل اعمال شده توسط چین در دهه ۱۹۸۰ کاملاً مطابق با واشنگتن است و به سیاست‌های «انطباق» معروف است و مدل دوم سیاست چین از دهه ۱۹۹۰ به بعد است که بر اساس کنترل مالی و سیاسی است و از دولت مستقل حمایت می‌کند. هوانگ این مدل را به عنوان اجماع پکن بر می‌شمارد. هوانگ ادعا می‌کند که توافق پکن از اقتدارگرایی حمایت می‌کند و ساختار سیاسی در چین این مدلی است که به رشد سریع چین انجامیده است (Altun, 2015:17).

۳-۴. فرهنگ و ایدئولوژی:

فرهنگ چین اصولاً بر «صلح محوری» بنا شده و نقش کنفوسیوس در این کشور جایگاه ویژه‌ای دارد. نخبگان چینی بر این اساس رفتار می‌کنند که «پیروزی بر دشمن و کنترل در آوردن بدون جنگ، اوج مهارت است» (Narimani et al, 2017: 171). همین امر سبب شده که تبلیغات خارجی چین در مشارکت‌ها با توجه به «شرایط» سایر کشورها رقم بخورد. به اعتقاد دیوید شامباوگ، تبلیغات خارجی چین پس از مائو از ۴ مأموریت اصلی ناشی می‌شود که عبارتند از: ۱) معرفی چین به جهان خارج و ترویج فرهنگ چینی در خارج از کشور؛ ۲) مقابله با تبلیغات خارجی خصمانه (نظیر تئوری تهدید چین)؛ ۳) مقابله با تمایلات استقلال‌طلبانه تایوان و ترویج همبستگی آن با چین؛ ۴) ارتقاء سیاست خارجی چین (Narimani et al, 2017: 192).

۵. کانترهژمونی قالبی مشترک برای گرایش ایران و چین

مطالعات موجود نشان از آن دارد که انقلاب در چین بیش از هر چیز دیگری بر مبنای نفرت و بدبینی از خارجیان، مخصوصاً از ائتلاف‌های کشورهای غربی برای مداخله در امور داخلی این کشور از قرن ۱۹ به بعد بوده است و متأثر از این انگاره مورد اشاره می‌توان اظهار داشت؛ دو کشور ایران و چین کوشیده‌اند تا در راستای مقابله با مداخلات قدرت‌های غربی در قالب سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی همکاری‌های تنگاتنگی را داشته باشند. عضویت ایران در شانگهای و دعوت از ایران برای عضویت در گروه «بریکس پلاس» نمونه آن است (Rekabian et al, 2022: 224).

رویکرد چین و ایران را می‌توان در تقابل نظریه «نخست آمریکا» شناسایی کرد که به معنای یک‌جانبه‌گرایی و تضعیف چندجانبه‌گرایی است. هدف اصلی نظریه «آمریکا نخست» اولویت یافتن منافع آمریکا از حاکمیت ملی و منافع ملی این کشور بر منافع سایر کشورها و حتی متحدین این کشور است (Hosseini, 2018: 38). می‌توان گفت؛ از یک جهت با توجه به رویکرد شناختی ایران و چین و نیز تفاهم شناختی و درک متقابل ایران و چین بود با رژیم‌های فعلی نظم بین‌الملل و نیز اینگونه نظریه‌ها مانند «نخست آمریکا» همخوانی ندارد. در اینجا سؤالی مطرح می‌شود که چه ساختی از پدیده نظم شکل گرفته است؟ و چه جایگزینی می‌تواند داشته باشد؟ که نظریات مختلفی ارائه می‌شود. جان گاردورگی «چندجانبه‌گرایی» را به عنوان مبنای سیستم پس از جنگ سرد تصور می‌کند. ژوزف نای به رهیافت لایه‌بندی قدرت روی می‌آورد و یا «چارلز کلی» و «جیمز ریموند» به سیستم چند قطبی اشاره دارد (Ghasemi, 2012: 28). بنابراین می‌توان شاهد بود که قالب‌های جایگزینی نیز ارائه می‌شود که چین و ایران به این سمت حرکت کرده‌اند و این امر در ابتدای امر در نگرش‌ها و «روند» روی می‌دهد و سپس به یک «وضعیت» می‌رسد که با رویکرد انقلاب اسلامی به مثابه حرمتی تحول خواه در امتداد مطالبه‌ی تغییر در نظام‌یافتگی داخلی، تغییر در هندسه قدرت بین‌المللی را مطرح ساخته‌است (Chegani Zadeh, 2014: 70). این نگرش زمانی که در «عینیت» قرار گیرد، مقابله‌ها و مقاومت‌هایی از سوی هژمون مطرح می‌شود که در مسئله هسته‌ای مطرح می‌شود. چین با توجه به همگرایی سیاسی با ایران و رویکرد ضد هژمون، در سیاست‌های اعلامی و اعمالی همواره بر چندجانبه‌گرایی تاکید نموده و با یک‌جانبه‌گرایی آمریکا مخالفت داشته‌است. با خروج آمریکا از برجام، چین با صراحت از آن حمایت نموده و با یک‌جانبه‌گرایی آمریکا مخالفت کرده است. چین در موضوع هسته‌ای ایران با توسل به سه اصل؛ (۱) منع اشاعه هسته‌ای، (۲) حل و فصل صلح‌آمیز اختلافات و (۳) جدایی سیاست و اقتصاد، مسئولیت‌های بین‌المللی خود را ایجاد کرد (Rekabian et al, 2022: 221).

نگاه چین نیز به بسیاری از مسائل بین‌الملل در مخالفت‌ها با آمریکا روی داده است. گرایش بیشتر سیاست‌های چین از زمان پیوستن به سازمان ملل در سال ۱۹۷۱ می‌توان شاهد بود که تنها «شش» قطعنامه شورای امنیت را وتو نمود. اما با آغاز جنگ داخلی سوریه، چین «هفت» قطعنامه‌های پیشنهادی شورای امنیت علیه بشار الاسد را وتو نمود. چنین کنشی در تاریخ مخالفت‌های نهادی این کشور با هژمونی طلبی و یک‌جانبه‌گرایی آمریکا بی‌سابقه است و به نظر می‌رسد؛ یکن شکل‌گیری نظم هژمونیک را به عنوان تهدیدی علیه بقای نظام سیاسی و انسجام سرزمینی خود تعریف کرده است. به ویژه به دلیل حمایت‌های

آمریکا از تایوان و جدای طلبان تبت و سین کیانگ همواره چین سعی در تضعیف سیاست‌های اعمالی هژمونی آمریکا داشته است (Shariatinia and Masoudi, 2019: 17).

۶. روابط ایران و چین؛ از روابط سطحی تا مشارکت جامع راهبردی ایران

روابط سیاسی ایران و چین که چندین قرن گسسته بود، در سال ۱۲۹۹ با انعقاد عهدنامه مودت، کنسولی و قضائی بین دو دولت ایران و چین در رم برداشته شد. اقدام بعدی گشایش کنسولگری ایران در شانگهای در سال ۱۳۱۲ بود. با جنگ جهانی دوم حفظ منافع را در سال ۱۳۲۰ به هلند و سپس به ترکیه واگذار کرد و با انقلاب کمونیستی ایران از شناسایی حکومت جدید ممانعت به عمل آورد. در سال ۱۹۷۲ همزمان با حوادث شبه قاره هند دو کشور دارای مواضع مشترک بودند. دو کشور بر اصل همزیستی مسالمت‌آمیز در کنفرانس باندوگ تاکید داشتند. ایران در سال ۱۹۷۴ در قطعنامه‌ای (که سازمان ملل اجازه می‌داد دولت‌های غربی برای دفع تجاوز به کره جنوبی کمک کنند)، چین را محکوم کرد. چین کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ را محکوم کرد و با پیوستن ایران به دکتترین آیزنهاور، ایران را به وابستگی به امپریالیسم متهم کرد (Daftari, 1995, 286). با وقوع انقلاب اسلامی، چین درک درستی از انقلاب اسلامی نداشت. چین به ایران و عراق همزمان ادوات جنگی می‌فروخت (Shahandeh, 1995: 1010).

اما امروزه چین با ایران روابطی در سطح مشارکت از نوع جامع و راهبردی حصول کرده است که نیاز به واکاوی دارد. «مشارکت» ویژگی بارز دیپلماسی جدید چین است. وانگ‌یی وزیر امور سابق چین می‌گوید؛ پس از پایان «جنگ سرد» ما به موقع درس و تجربه تاریخ را به کار گرفتیم و موفق شدیم به جای متحدان که از ویژگی‌های آن دوره است، رویکرد جدیدی برای شکل‌گیری «شرکا» ایجاد کنیم (Shafiee, 2022: 191). معیارهای مشارکت چین عبارتند از؛ الف) کشورهایی که دسترسی به بازار، منابع و فرصت‌های سرمایه‌گذاری را فراهم کنند، ب) کشوری که مرزهای مشترک با چین دارد به احتمال زیاد به عنوان یک شریک راهبردی جامع انتخاب می‌شود، ج) با افزایش شکاف بین قدرت آمریکا و چین، پکن برای ایجاد مشارکت با سایر کشورها انگیزه بیشتری پیدا می‌کند و د) کشورهایی که ظرفیت بالایی برای مشارکت دارند (Li and Ye, 2019: 5). کشورهای شریک، مجموعه‌ای از اهداف مشترک را دنبال می‌کنند که تعقیب منافع یکی از آنهاست. به همین دلیل است در روابط مبتنی بر مشارکت، بازیگران قصد دارند شرکای مطلوب را براساس منافع متقابل شناسایی کنند و این امر می‌تواند همگرایی را رونق بخشد. برای چینی‌ها زمانی مشارکت جدی‌تر می‌شود که در قالب قراردادها شکل گیرد. در گزارش ۲۹ نوامبر ۲۰۲۲ پنتاگون در مورد توافق‌نامه ۲۵ ساله بین ایران و چین، آمده؛ «ایران» راه را برای حضور

گسترده چین در بانکداری، مخابرات و زیرساخت‌های ایران هموار کرده و فروش نفت با تخفیف، ایران را منحصراً در اختیار چین می‌گذارد» (DOD, 2022: 163). در قرارداد ۲۵ ساله، چین به دنبال یک منبع تأمین انرژی مطمئن و بلندمدت است تا تنوع سبد واردات انرژی خود را افزایش داده و ریسک احتمالی که شاید به وسیله آمریکا و تحریم‌ها ایجاد شود، را کاهش دهد. در این قرارداد، ایران تعهد می‌دهد نفت خام مورد نیاز چین را به مدت ۲۵ سال تأمین کند و در عوض چین متعهد می‌شود منابع حاصل از فروش نفت را برای توسعه زیرساخت‌های اقتصادی از جمله صنعت نفت مصرف کند (Peymani and Azarain, 2021: 2). در این راستا؛ کورنلیوسن، بنیانگذار و مدیر تحلیل ژئوپلیتیک جهانی (NRCI) می‌نویسد که این توافق‌نامه ممکن است تعادل استراتژیک و ژئوپلیتیکی در خاورمیانه را تغییر دهد (Corneliusenm, 2022). این قرارداد و مشارکت به حدی برای چین مطرح است که؛ شی‌جین‌پینگ در سال ۲۰۱۹، در زمانی که ایالات متحده به دلیل اقدامات بی‌ثبات‌کننده خود در منطقه بر ایران فشار می‌آورد، اعلام کرد: «مهم نیست که اوضاع بین‌المللی و منطقه‌ای چگونه تغییر کند، عزم چین در این زمینه است» (Green and Roth, 2021: 4). به نوعی می‌توان گفت؛ تعمیق روابط دیپلماتیک، اقتصادی و نظامی چین با دشمنان منطقه‌ای ایران، مانند عربستان سعودی و امارات متحده عربی (امارات متحده عربی)، چین را مجبور کرده است تا تعادلی بین روابط خود با ایران و این شرکای نوظهور ایجاد کند.

مشارکت جامع راهبردی ایران و چین در دو زمینه قابل طرح است؛ (۱) مقابله با هژمونی آمریکا و (۲) شبکه‌سازی اقتصادی و سیاسی که در ذیل به آن می‌پردازیم.

۱-۶. مقابله با هژمونی ایالات متحده:

دو کشور ایران و چین کوشیده‌اند تا در راستای مقابله با مداخلات قدرت‌های غربی در قالب سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی همکاری‌هایی را به منصفه ظهور برسانند. این قطب‌بندی و همگرایی در زمینه هسته‌ای ایران که می‌توان بزرگترین «مسئله رویارویی» ایران و غرب دانست، نیز مشخص است. دو کشور پس از مشارکت جامع راهبردی و در اثنای قرارداد ۲۵ ساله ایران و چین، دستاورد تلفیقی ایران و چین، الحاق ایران به سازمان همکاری شانگهای (SCO) بوده‌است که ناشی از حمایت سیاسی چین است که البته همان‌طور که فیگارو توجه داشته؛ تحریم‌ها مانع اصلی اجرای توافق ۲۵ ساله است (Figuroa, 2022). حمایت از ایران در شانگهای که از ثبات هژمونیک، رژیم‌های بین‌المللی آمرانه و محدودیت‌های همکاری در شرایط آنارشی را می‌توان یافت (Shariatinia, 2022: 40). و نیز تغییرات الگویی که از ۲۰۱۳ بین ایران و چین شاهد هستیم می‌توان در تقابل با آمریکا شاهد بود و همان‌طور که

گارور می‌گوید؛ از زمان انقلاب اسلامی تا سال ۲۰۱۳، روند تغییرات الگویی دو کشور در تمامی ابعاد آن (همکاری، رقابت و تعارض) ماهیتی عملیاتی یافته‌است (Garver, 2018: 92). این تغییر الگویی در زمینه هسته‌ای واضح‌تر است که ایران، چین را حامی خود در قضیه هسته‌ای می‌بیند. در ابتدای امر خروج همکاری چین با ایران در زمینه هسته‌ای و موشکی در سال ۱۹۹۷م، منعکس‌کننده برتری نقش آمریکا در برابر جامعه بین‌الملل و ایران بود. اما با این حال؛ با وجود بی‌اعتمادی ایجاد شده توسط پکن، ایران به سادگی پکن را از خود دور نمی‌دانست و چین را یک حامی کلیدی در مجامع بین‌المللی می‌دانست. در بین سال‌های ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۰، شورای امنیت سازمان ملل متحد شش مورد تحریم را تصویب کرد. در سال ۲۰۱۵ قطعنامه ۲۲۳۱ (برجام) چین به همه قطعنامه‌ها رأی مثبت داد که در سال ۲۰۱۰، هنگام توافق برای بحث در مورد بسته چهارم از تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل متحد، چین در حمایت از شورای امنیت سازمان ملل تا حدی بی‌میلی نشان داد و به تحریم‌ها معترض شد (Jacopo, 2022: 93). در این میان شاهد هستیم که آمریکا طی سال‌های اخیر بودجه نظامی خود را افزایش داده است. بودجه نظامی آمریکا که از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۷ از ۸۴۹ به ۶۶۲ میلیارد دلار کاهش یافته بود اما از سال ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۰ روندی افزایشی داشته و به ۷۳۱ میلیارد دلار در ۲۰۲۰ رسید. این امر بیانگر آن است که مسائل موجود با آمریکا بیش از جنگ تجاری خوانده می‌شود (Sharafkhani et al, 2022: 418).

۲-۶. شبکه‌سازی اقتصادی و سیاسی:

اگرچه چینی‌ها از واژه «مشارکت» بیشتر استفاده می‌برند تا واژه «اتحاد»، اما هر کشوری به عنوان یک کنشگر در نظام بین‌الملل، ناچار است که با سایر کنش‌گران هم تأثیر بپذیرد. این امر در سیاست خارجی کشورها و موضع‌گیری رسمی و غیررسمی آنها بروز می‌کند که نوعی «تعادل نرم» است. همان‌طور که والت اشاره می‌کند، هیچ اتحاد رسمی بین روسیه و چین وجود ندارد، اما به صراحت ایالات متحده را مهار می‌کنند. تعادل نرم به عنوان «هماهنگی آگاهانه از اقدام دیپلماتیک به منظور دستیابی به نتایجی بر خلاف ترجیحات ایالات متحده، نتایجی را که اگر تعادل‌دهنده‌ها تا حدودی از یکدیگر حمایت نمی‌کردند، به دست نمی‌آمد (Walt, 2009: 104). از نگاه واقع‌گرایانه ایجاد «اتحاد» انتخاب معقولی نیست و این امر (اتحاد) برای توضیح مشارکت چین نیز مناسب نیست. اما برای هژمون استفاده از توانایی‌های نظامی به منظور به حداکثر رساندن توانایی خود ایجاد در یک سیاست مستقل جای بحث

دارد، اما برای کشوری به مانند چین که در پی ایجاد اتحاد نیست و استراتژی «پیش موازنه اقتصادی»^۱ را اتخاذ کرده است و می‌توان آن را «حدوسط» موازنه سخت و نرم دانست که سعی دارد از هرگونه اقدام پیشگیرانه از طرف ایالات متحده اجتناب کند تا بتواند روی توسعه کامل اقتصادی تمرکز کند و در نهایت به قدرت نظامی سخت برسد (Layne, 2006: 9). چین در ابتدای مشارکت‌های خود به دنبال شبکه‌سازی‌ها و توسعه اقتصادی و صادرات است. در واقع؛ چین سعی دارد ادغام زنجیره جهانی خود را توسط شبکه مشارکتی گسترده توسعه دهد و تنها راه حل آن تقویت روابط خود با سایر کشورها است. چین تنها کشوری تا حال حاضر بوده که بیشترین تفاهم‌نامه‌های تجاری و اقتصادی را در طی دوران کوتاهی داشته است که می‌خواهد از طریق جاده ابریشم کل جهان را به این شبکه ادغام کند.

از مهم‌ترین ابتکارات دستگاه سیاست خارجی چین برای تقویت دیپلماسی «جاده ابریشم نوین» پیرامونی و ایجاد ارتباط با کشورهای اسلامی، طرح «جاده ابریشم نوین»^۲ یا «یک کمربند، یک جاده»^۳ است که بسیاری از کشورها از جمله ایران نیز درگیر آن می‌شود. این طرح حدود چهارونیم میلیارد از جمعیت جهان و بالغ بر ۲۱ تریلیون دلار (بنابر برخی منابع تا ۴۰ تریلیون دلار) از تولید ناخالص جهانی را در بر می‌گیرد که از دو بخش زمینی و دریایی تشکیل شده است. طرح جاده ابریشم چین بدون ملاحظات ایدئولوژیک و بر مبنای واقعیت‌های ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک، سازماندهی شده است و نوعی بازی برد-برد محسوب می‌شود (Yu, 2017: 3).

طی یک دهه اخیر همگرایی اقتصادی ایران و چین نیز افزایش یافته است. از اواسط دهه ۲۰۰۰، تجارت چین و ایران از حدود ۲/۵ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۴ به ۱۴ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۸ افزایش یافته است (Loft et al, 2022: 20). به این ترتیب جایگاه ایران از دو منظر قابل بررسی است. هم از منظر جایگاه انرژی آن و تأمین امنیت انرژی برای چین با توجه به اینکه رویکرد ایران طی حدود ۵ دهه قبل نسبت به آمریکا و غرب تغییر نکرده و هم، وجود بازار بکر ایران برای سرمایه‌گذاری و توسعه صادرات چین به ایران که با توافق ۲۵ ساله پایانی بر سیاست انفعالی چین در قبال خلیج فارس بوده (Greer and Batmanghelidj, 2020: 23). چین در این راستا با توجه «توسعه بنادر»، «دسترسی به انرژی»، «امنیت انرژی» و «توسعه صادرات» خواهان افزایش طیف وسیعی از بنادر دیگر را در امتداد خط ساحلی ۲۲۵۰ کیلومتری ایران در امتداد خلیج فارس و دریای خزر است که تفکر معماری زیرساخت استراتژیک چین،

^۱. Economic Pre-Balancing

^۲. New Silk Road

^۳. One Belt- One Road

اغلب بنادر دریایی و پایانه‌های بندری آن را با راه‌آهن و بزرگراه‌ها به خوشه‌های لجستیک داخلی و مناطق ویژه اقتصادی ترکیب می‌کند که کریدورهای اقتصادی را تشکیل می‌دهند که امکان اتصال زنجیره تامین را با کشورها در سراسر جغرافیای وسیع فراهم می‌کند (Corneliusson, 2022).

نتیجه‌گیری

روابط ایران و چین در بسترهای مختلفی شکل گرفته است. از دیرباز رویکرد چین به روابط با سایر کشورها بر پایه اقتصاد و تجارت بوده و به نظر می‌رسد، کمتر دارای ابعادی سیاسی و نظامی بوده است. در این راستا با توجه به شرایط جمهوری اسلامی ایران که نگرش خوش‌بینانه به غرب ندارد، گرایش به شرق رونق گرفته که علل این همگرایی اقتصادی و سیاسی را صرفاً نمی‌توان تک علتی برشمرد و همین علل باعث مطرح شدن مشارکت جامع راهبردی و قرارداد ۲۵ ساله ایران و چین شده‌است. ایران با توجه به انسداد فروش نفت و کاهش تبادلات و نیز سرخوردگی از مذاکرات بی‌حاصل با غرب که آن را ناشی از یک‌جانبه‌گرایی و رویکرد هژمون‌محور غرب با محوریت آمریکا می‌داند، نگرش به چین را بسیار مهم بر می‌شمارد و به همین دلیل مقام معظم رهبری این مشارکت را حکیمانه توصیف می‌کند. از سوی دیگر چین به منظور تکمیل طرح کمربند-راه و تأمین انرژی و توسعه صادرات، رویکرد کانترهژمون ایران و چین و اشتراک ذهنی و تاریخی رهبران از استعمار بر همگرایی اقتصادی و سیاسی بین ایران تأکید دارد. در واقع ایران و چین از طریق مشارکت جامع راهبردی به این اهداف رسیده‌اند و به همین دلیل است که در مسئله برجام، چین، آمریکا را مقصر دانسته و در موضع‌گیری‌های خود بر این امر تأکید داشته است و یا در جنگ سوریه، هفت قطعه‌نامه را وتو می‌کند. حتی جمهوری اسلامی ایران برای عضویت در شانگهای شرایط عضویت سازمان را نداشت و پذیرش ایران بیشتر امری سیاسی بر می‌شمارند. البته چین در برخی مسائل کلان با توجه به هم‌سویی یا تقابل با آمریکا، سیاست‌های دوگانه‌ای نسبت به ایران دارد. مثلاً در رابطه با مسئله هسته‌ای هم از ایران خواسته در چارچوب NPT حرکت کند و هم کشورهای غربی و به‌خصوص آمریکا را دعوت به عدم خروج از برجام کرده‌است. چین مخالف تکثیر سلاح‌های هسته‌ای به هرنحوی است اما حق قانونی کشورها را در استفاده از انرژی هسته‌ای صلح‌آمیز محترم می‌داند. اما پکن پس از مشارکت جامع راهبردی در مذاکرات وین و احیای برنامه جامع اقدام مشترک (برجام) فعال‌تر شده است که هم ناشی از توجه به «منافع ملی» خود بوده و هم رویکرد کانترهژمونی این کشور در راستای همسویی با جمهوری اسلامی ایران است که از طرف ایرانی نیز خواسته که با توجه به تقویت نسبی اقتصاد ایران، قرارداد ۲۵ ساله دو کشور محرمانه بماند. پژوهش با

بهره‌گیری از نظریات مختلف به این نتیجه دست یافت که ایران و چین با توجه به رویکرد اقتصادی چین و نیز رویکرد ضد‌هژمونی و رویکرد نگاه به شرق ایران که ناشی از انسداد ایدئولوژیکی، اقتصادی و سیاسی از غرب بوده سعی داشته‌اند که روند رو به رشدی در همگرایی سیاسی و اقتصادی داشته باشند که در ابتدا از طریق مشارکت جامع راهبردی شروع و منجر به قرارداد ۲۵ ساله شد و دو کشور با توجه به تفاهم شناختی و ادراکی، شرایط و اقتضانات بین‌المللی و رویکرد مشترک کانترهژمونی در پی اهداف و منافع ملی خود در سطح داخلی، خارجی و بین‌الملل هستند.

الزامات راهبری

۱. شناخت هرچه دقیق‌تر چین، نظام بین‌الملل و اهداف منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای ایران.
۲. نگرش واقع‌گرایانه‌تر به مشارکت جامع راهبردی با چین.
۳. تنوع‌بخشی همه‌جانبه به بازارهای صادرات و واردات ایران.

ترتیبات راهبری

۱. بهره‌گیری از ظرفیت نخبگانی داخلی متخصص و متعهد.
۲. توجه به مردم در سیاست‌های کلان و شفاف‌سازی.
۳. بومی‌سازی تکنولوژی و دانش‌بنیان‌های چین

References

- Abbasi Khoshkar, A. (2022). Evolutionary China's Foreign Policy Identity and The Strategy of Institution Making Order In The Post-Mao Period. *Iranian Research letter of International Politics*, 11(1), 247-267. [In Persian]
- Abbasi, M. Ghiyasi, A. (2012). China Foreign Policy in the Third Millennium: Economic Implementations and Peaceful Foreign Policy in International Relations. *World Studies Quarterly*, 2(2), 321-357. [In Persian]
- Adler, E. (2019). *World Ordering a Social Theory of Cognitive Evolution*, Published online by Cambridge University.
- Adkin, L. (2022). *Hegemony & Counter-Hegemony*, <https://doi.org/10.22215/stkt/al18>.
- Altun, S. (2015). *Debating the Neoliberal Transformation in People's Republic of China: Washington Consensus and Beyond*, Eberhard Karls University, Tuebingen
- Arghevani Pirsalami, F. Pirankhou, S. (2017). *New Silk Road as China's Foreign Policy Strategy: Opportunities and Threats for Iran*. *Foreign Relations*, 9(3), 7-42. [In Persian]
- Bahrami Moghadam, S. (2018). China's Encounter with the Modern West: Refusal, Learning and Transformation. *International Relations Researches*, 8(1), 95-125. [In Persian]

- Breslin, Sh. (2010). *A Handbook of China's International Relations*. London: Routledge.
- Callco, D. (1987). *Beyond American Hegemony: The Future of the Western Alliance*, Published by Basic Books.
- Cheгани Zadeh, G. A. (2014). Iran, the Islamic World and Change in the Geometry of International Power. *Political Strategic Studies*, 2(7), 69-92. [In Persian]
- Corneliussen, A. (2022). *25-Year China - Iran Strategic Agreement charts China – Iran Economic Corridor: Architecture & Implications*.
- Cox, R. W. (1987). Production, Power and World Order: Social Forces in the Making of History, *Millennium*, 10(2), 126-155.
- Daftari, M. (1995). "An analysis of Iran-China relations". *Foreign Policy Journal*, 9(1), *Strategic Studies Research Institute*. [In Persian]
- Fallahi, E. Omid, A. (2017). Change and Continuity in China's Development Oriented Foreign Policy in Xi Jinping Era. *Political and International Approaches*, 9(1), 147-178. [In Persian]
- Faltzgraf, R. Deorty, J. (2008). Conflicting theories in international relations, translators: Vahid Zaghiri, Alireza Tayeb, Tehran, Nash Qoms. [In Persian]
- Ghasemi, F. (2012). *Theories of International Relations*, Tehran, Mizan Publishing. [In Persian]
- Ghazizadeh, Sh. Talebifar, A. (2010). *Strategic relations between Iran and China*, Tehran, Strategic Studies Research Institute Publications. [In Persian]
- Gramsci, A. (1971). Hegemony, Intellectuals and steak: selections from prison Notebooks, London.
- Hafeznia, M. (2010). Theory of the emerging geopolitical structure of the world. *Geopolitics Quarterly*, 6(19), 1-37. [In Persian]
- Hasan Khani, M. H. Masrou, M. (2017). China's Rise: US Challenges Facing China's Increasing Power in International Relations. *International Relations Researches*, 7(24), 159-184. [In Persian]
- Hosseini Matin, M. (2018). Trump and the need to rebuild the international order of liberal democracy, *Foreign Policy Quarterly*, 33(1), 5-44. [In Persian]
- Ikenberry, G. John and Kupchan, Charles A. (1990), Socialization and Hegemonic Power. *International Organization*, 44(3), 283-315.
- Jacopo, S. (2022). China-Iran Relations through the Prism of Sanctions, *Asian Affairs*, 53:1, 87-105, DOI: 10.1080/03068374.2022.2029060.
- Jansiz, A. Pirmohammadi, S. (2020). Analysis of the possibility or refusal of a comprehensive strategic partnership in Iran-China relations. *World Politics*, 8(4), 93-120. [In Persian]
- Javier, V, Leonardo, R. Pedro, N. (2014). The international implications of the Chinese model of development in the Global South: Asian Consensus as a network power. *Revista Brasileira de Política Internacional*, 57, 91-107.
- Jervis, R. (1978). Cooperation under the security dilemma. *World politics*, 30(2), 167-214.
- Kaufman, S. Wohlforth, W. Little, R. (2007). *The Balance of Power in World History*, Cambridge University Press.
- Kazemi, A. (2005). International relations in theory and practice, Tehran, Qoms, fourth edition. [In Persian]
- Khoshkar, A. (2022). Consensus building and Order building in Japan's foreign policy after the Cold War; Possible futures. *Strategic Futures Studies*, 1(2), 83-114. [In Persian]

- Kolaei, E. Niknam, R. (2015). Strategic Challenge of China and the United States over Global Hegemony. *Political Strategic Studies*, 3(11), 161-182. [In Persian].
- Layne, C. (2006). The unipolar illusion revisited: the coming end of the United State's unipolar Moment, Published By: The MIT Press, 2006(31), 7-41.
- Masroor, M. Khani, M. (2018). Geopolitical Rearrangement in the South China Sea. *Geopolitics Quarterly*, 14(50), 168-196. [In Persian]
- Mearsheimer, J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W.W. Norton.
- Nematpour, A., & Reisinezhad, A. (2023). America in Transformation: Domestic Trends and Turns in Foreign Policy. *International Relations Researches*, 13(3), 131-157. doi: 10.22034/irr.2023.188209 [In Persian]
- Narimani, G, Kazemi, M. Sadeghi, Sh. (2017). An analysis of strategies and tools to consolidate and expand China's soft power, *International Relations Studies Quarterly*, 11(43). [In Persian]
- New York: Columbia University Press.
- North, D. C. (2015). A Conceptual Framework for Interpreting Written Human History, *Political Economy of Comprehensive Development*, 1(3), 151-92. [In Persian]
- North, D. C. (2015). Economic performance over time, *Strategy Quarterly*, 2015(8), translation: Mehdi Be Niaz. [In Persian]
- Peymani, A, Azarain, A. (2021). A comprehensive review of the 25-year contract between Iran and China, Office of Strategic Studies for Production Development, Imam Sadeq University. [In Persian]
- Pournajafi, V. S. Shariati, S. (2015). The Strategic Capacity of Iran in the Peaceful Rise Doctrine of China. *Geopolitics Quarterly*, 11(39), 139-169. [In Persian]
- Pourqiyumi, A. (2009). Examining the concept of hegemony; Emphasizing American hegemony, *Defense Policy*. 17(67), 49-79. [In Persian]
- Rasooli Sani Abadi, E. Roostaei, M. (2016). China's Smart Power Strategy. *Political Research*, 6(2), 35-53. [In Persian]
- Rasouli Saniabadi, E, Askari, A. (2015). Examining the direction of revisionism in the foreign policy of the Islamic Republic of Iran (2005-2013). *Foreign Policy Quarterly*, 30(4), 121-150. [In Persian]
- Rekabian, R. Alepour, M. Gorbane, V. (2022). Investigating the relations between the Islamic Republic of Iran and China through the perspective of strategic culture. *Political and International Approaches*, 13(4), 205-230. [In Persian]
- Salehi, J, Heshmatian, R. (2017). The position of the international system in the interactions between Iran and China and the advancement of Iran's national interests. *National Interest Studies Quarterly*, 4(13), 125-155. [In Persian]
- Shafiee, N. (2022). Analysis of the 25-Year Iran-China agreement in the Light of China's foreign policy Developments. *International Political Economy Studies*, 5(1), 175-200. [In Persian]
- Shaeri Karimi, M., Karimifard, H., Ameri Golestani, H., & Mohaghegh Nia, H. (2023). The Challenge of American Politics in Eurasia with the Emerging Power of China. *International Relations Researches*, 13(2), 7-30. doi: 10.22034/irr.2023.376350.2313 [In Persian]
- Shahandeh, B. (1995). China's Middle East Policy Relying on Open Doors, *Middle East Quarterly*, 2(4). [In Persian]

- Sharafkhani, M. Hajimineh, R. Dehshiri, M. R. (2022). China's economic strategy in hegemonic competition with the United States in the Middle East. *Political Strategic Studies*, 11(40), 67-106. [In Persian]
- Shariatinia, M. (2022). Irans full membership in the SCO: Economic and Security implications. *Political and International Approaches*, 13(3), 35-56. [In Persian]
- Shariatinia, M. Masoudi, H. (2019). China and International Orders. *World Politics*, 8(3), 7-32. [In Persian]
- Shirkhani, M. A. (2013). Pragmatic Foreign policy and Economic Growth (Case Study: China 1978-2010). *Strategic Studies of public policy*, 4(12), 133-164. [In Persian]
- Shirkhani, M. Arghavani Pirsalami, F. (2016). Beijing Consensus: New Model of Development in Globalised Age. *POLITICAL QUARTERLY*, 46(1), 129-149. [In Persian]
- Sotoudeh, M. (2010). The foreign policy of the Islamic Republic of Iran and the structure of the system, *Political Science Quarterly*, 16. [In Persian]
- Valigholi Zadeh, A. Zaki, Y. (2008). A Study of Geopolitical and Geo-economic Status of Iran Vis-à-vis CIS Countries. *Geopolitics Quarterly*, 4(13), 21-56. [In Persian]
- Yu, H. (2017). Motivation behind China's One Belt, One Road Initiatives and Establishment of the Asian Infrastructure Investment Bank. *Journal of Contemporary China*, 2017(26), 353-368.
- Waltz, K. (1979). *Theory of international politics*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Walt, M. (1987). *The Origins of Alliances*, Ithaca: Cornell University Press. <https://www.jstor.org/stable/10.7591/j.ctt32b5fc>